

„VAN SCHORSING TOT ZALIGSPREKING“

Een laatste appèl van Prof. HOLWERDA, als met stervende hand geschreven. Een ernstig beroep op de Synodocratie om waar te zijn

Hier volgt het laatste artikel van de hand van Prof. Holwerda: een laatste appèl aan het adres der synodalistische scribenten, waar te zijn; een laatste dringend beroep, zich te houden aan de feiten, om toch geen bloemen te strooien bij het pas gedolven graf van hem, die men volgens officiële kerkelijke sententie de grote ban waardig achtte. Een hartekreet: wanneer Prof. Schilder begraven wordt, denkt er dan aan: de kwesties worden niet met hem begraven, past op, wat ge over hem schrijft: de Here hoort! En Hij haat alle camouflage!

Prof. Holwerda schreef boven zijn artikel:

VAN SCHORSING TOT ZALIGSPREKING.

't Is Koninginnedag vandaag. Op het marktplein tegenover mijn raam staan de schoolkinderen dicht opeengepakt, en ze zingen onder begeleiding van een muziekcorps de „vaderlandse“ liederen. Dat hoort nu eenmaal bij een dag als deze. 't Is plicht, dat ieder jongen voor 'd ONAFHANKELIJKHEID van zijn geliefde vaderland zijn beste krachten wijdt. Even later „Piet Hein“. Toch zouden we winnen de zilvervloot. Zo hebben we zelf op school die liederen geleerd, en zo leren onze kinderen ze weer.

Niet alsof er niets veranderd is!

Wie weet hoe gauw die jochies hun leven zullen moeten geven ter verdediging van de Verenigde Staten van West-Europa, of iets dergelijks; van de plicht om te vechten voor de onafhankelijkheid van eigen Vaderland zullen ze na hun schooljaren wel nooit meer kunnen dromen; want federalisme is vandaag de leus. Al die vaderlandse liederen worden sprookjes zo langzamerhand. Toch moeten de kinderen van wie Indië hebben „prijsgegeven“, om het maar netjes te zeggen, op Koninginnedag zingen van: „Wij zouden winnen een zilvervloot“.

Tussen het publiek scharen ook een paar Ambonnesesjes rond. Wat zij denken? En wat die kinderen denken? En wat de organisatoren van het feest denken? Mensen, het is feest vandaag. Dus zingen we, in tijden van afbraak precies als in tijden van opbouw. We zingen, en denken maar niet na. Ja, wie denkt er nu toch eigenlijk nog na over het feit, dat deze liederen vandaag een ongehoorde dwaasheid zijn? We zingen, alsof er niets gebeurd is. Daarvoor is het feest!

Onwillekeurig dwaalden mijn gedachten toen van het marktplein naar het kerkplein; of liever naar de kerk op het plein, en de gemeente, die daar aanbidt en belijdt en zingt en smeekt. Denken ze daar nog na? En wordt het nadenken hun nog geleerd? Is er nog zo iets als een „redelijke“ godsdienst?

Schilder is gestorven. En de kerk heeft rondom zijn graf gestaan. En de kerkelijke pers, ook van andere zijde, heeft aan dit verscheiden enkele kolommen gewijd. Als we ze mogen geloven, heeft Schilders sterven ook in gindse kring „verbijstering“ gewekt; en hebben ze in de geest tenminste, zich gevoegd bij de duizenden, die hem grafwaarts droegen; want hij was „toch in zekere zin altijd van hen allen gebleven“.

Een enkele scribent was beleedigend: Ds van Nieuwkoop heeft het „Trouw“-artikelje van Ds Meyster gesignaleerd; en ook Prof. de Bondt wist in „De Bazuin“ zijn pen niet geheel in bedwang te houden. Maar overigens? Allemaal keurige zinnen. En zoveel waardering: „sprankelend geniaal“, „uitzonderlijk groot“, „geharnast apologet“, „scherpzinig polemist“, „knap musicus“, „beminnelijk mens“, en nog is het einde niet.

Die enkele onnette zinnestjes verdwijnen in het niet temidden van al die hulde. Trouwens, vergeten we het niet: het was toch Ds Meyster, die schreef, dat Schilder „in zekere zin altijd van hen allen gebleven“ was? En Prof. de Bondt ook was gul met wierook.

Natuurlijk, natuurlijk, er was iets met Schilder geweest; er was „vervreemding“ gekomen; en die werkelijkheid, „die door zijn dood een onherroepelijk karakter heeft gekregen“, is volgens Prof. Herman Ridderbos „voor ons zo moeilijk te aanvaarden“, omdat „zovele diepere banden beiden bonden“. Al wil hij „in het gezicht van de dood geen scheidslijnen verdoezelen, die tijdens het leven niet te overkomen waren“.

Schilders optreden bracht — nog altijd volgens Ridderbos — „meer vervreemding dan samenbinding, meer verdeling en verzwakking dan vereniging en versterking voor het gereformeerde volksdeel“.

Hoe we dit moeten beoordelen? Ridderbos noemt dit „het tragische“. Boerkoel spreekt ook al van „de tragiek van dit leven“: de man, die „bij de gratie Gods geroepen was om leider te worden van ons kerkelijk leven“ bereikte deze bestemming niet, want „Schilder werd de man van het neen“. En het ergste vindt hij, dat „er geen toenadering meer bleek. En dat er een totale vervreemding kon ontstaan“. Daarom kreunt zijn hart: „Wij, machtelozen!..... Here, erbarm U onzer!“

Ook De Bondt ziet in dit leven „een grote tragiek“. Vanwege Schilders karakterstructuur, zijn soms zijn

koude hoofd, zijn vaak onbetamelijke polemiek, zijn schematisme, kwamen zijn uitzonderlijk rijke gaven niet tot hun recht: „Door zijn karakterstructuur deinsde hij zelfs niet terug voor een kerkelijk schisma. Als een Jupiter tonans daagde hij doden en levenden voor zijn troon“. Meyster schrijft eveneens vrijwel alles op rekening van de „geniale geestesstructuur“, die Schilder tevens deed „laboreren aan al de bezwaren, die het geniale meebrengt“.

Ja, zegt Scheps, hij was „een bij uitstek omstreden figuur..... zijn optreden, gemarkeerd en uitzonderlijk als het was, moest wel tot verzet prikkelen“. Maar nu hij eenmaal gestorven is, wil hij „boven alles bedenken, dat het graf de tegenstellingen verzoent, en dat ook deze figuur aangenam was in wat hij had en niet in wat hij miste“. Desgelijks voelt ook Meyster, „dat de dood vele tegenstellingen verzoent“.

Daarom is het einde ook de algemene zaligspreek: „de eeuwige rust ingegaan“ (Scheps); „wie in Christus één zijn, kunnen van Zijn liefde nooit gescheiden worden, gelukkig ook niet door zichzelf“ (Meyster); Schilder „die nu geen zorgen meer kent“ (Dijk); Schilder „is naar 't Vaderhuis gegaan. Wat zal het 'n weelde zijn in de eeuwigheid met de gereinigde geest van deze sprankelend geniale mens te mogen omgaan“ (De Bondt); „tot die hogere orde van leven opgeroepen, waardoor zijn geest en zijn pen op aarde telkens weer op zulk een opmerkelijke wijze werden gedreven“ (Herman Ridderbos).

Nu ik dit alles gelezen heb, kan ik best die enkele onvriendelikheden vergeten. Want al deze vriendelikheden zitten mij dwars. Die keurige zinnen, die voorzichtige termen, die zalvende zaligsprekings — dat alles noem ik op mijn beurt eens verbijsterend.

Want dat Schilder groot was, artistiek, geniaal, scherpsinnig, charmant, beminnelijk, wisten we allemaal wel. Dat wist ook de synode van 1944 wel, toen ze hem schorsen ging. Men heeft toen „onder dank aan Gods genade, die er hem toe in staat stelde“, erkend de „zeer vele verdiensten, welke aan prof. Schilder ten aanzien van de zaak van Gods koninkrijk op meer dan één gebied ontegenzeggelijk toekomen“ (Toel. Schorsing 18); en er zijn leedwezen over uitgesproken, dat „een zoo begaafd man als prof. Schilder moest geschorst worden (ibid. 51). Maar dat alles was geen verhinderend om de tucht op hem toe te passen. Dat was van God geboden. Want — Toel. 18 — „de gedachte aan die zeer vele verdiensten mag de Synode niet weerhouden haar plicht na te komen om hem terug te roepen tot de goede orde, welke 't dienzelvend God behaagde in Zijn Kerken in te stellen, en tot de onder ons aangenomen eenigheid der leer“. Want de Synode had haar plicht te vervullen „zonder aanzien van eenigen persoon“.

Daarom interesseren me die herinneringen aan zijn gaven en verdiensten in deze herdenkingsartikelen geen zier. Het ging om de goddelijke orde in de kerk, en om de eenigheid der leer, nietwaar? Dan laten we ook vandaag die dingen niet bederven onder karrevrachten loftuigen.

Moeten we bij zijn graf over deze tegenstellingen zwijgen? Meyster zegt van ja: de dood verzoent vele tegenstellingen; en Scheps maakt het nog wat bonter: het graf verzoent „de“ tegenstellingen. Je zou haast zeggen: o goede dood! O vredemakend graf! Bij andere gelegenheden zullen deze heren vermoedelijk even nadrukkelijk verzekeren, dat ze niets moeten hebben van „de rust van het kerkhof“. Daarvoor schrijven ze dan ook „gelegenheden“-artikelen! Ze weten natuurlijk beiden heel goed, dat het nonsens is; dat dood en graf nu eenmaal niets verzoenen, omdat alles bij het sterven onherroepelijk wordt. Bij het graf blijkt wel, dat veel waarvoor we ons druk maken erg betrekkelijk is. Maar één ding is nooit relatief: de tegenstelling van goed en kwaad. En omdat de dood vroomheid en goddeloosheid nooit verzoenen kan, daarom gaan op dat moment de wegen van vromen en goddelozen ook definitief uiteen. En dus was dat de grote vraag, waar Meyster en Scheps in een grote boog omheen liepen: was Schilder groot in het goede dan wel in het kwade? Een groot zondaar dan wel door genade ijverig in goede werken? Was dat schorsing of vonnis verdienend, ja of neen? De heren zullen het nog wel weten: Openbare grove zonden van scheurmaking, naar luid van artikel 79 en 80 K.O.; het begeren om seeten en muiterij aan te richten in de kerken, naar de tekst van het avondmaalsformulier, en daarom naar de context van hetzelfde formulier gepaard gaande met de verkondiging, dat de bedraver geen deel heeft in het rijk van Christus, indien hij zich niet daarvan bekeert!

Met de steun van Meyster en Scheps en al die scribenten is dat vonnis tot op zijn sterfdaag over Schilder gehandhaafd. Ze hebben zelf deze tegenstelling tussen zich en Schilder gemaakt; en die tegenstelling tot zijn dood toe voor Gods aangezicht gehandhaafd.

Zo is het toch gezegd, officieel: de Synode „weet

..... zich vrij voor God, die de harten kent en rechtvaardig oordeelt“? (Acta 1942/3, p. 404).

Dachten Meyster en Scheps nu werkelijk, dat die tegenstelling door de dood opeens verzoend was? Dat de dood die grove zondaar opeens weer binnen het rijk van Christus had teruggebracht?

Ik wil dus maar zeggen: niet de dood verzoent tegenstellingen; maar gelegenheden-redenaars en -schrijvers camoufleren dan hun eigen tegenstellingen!

Scheps geeft in zijn blad nog wel eens een bladverlating om te demonstreren hoe erg het gesteld is met de onkunde ten aanzien van de bijbel. Ik ben meermalen geschrokken van de staaltjes, die hij verslaat. Maar daarom ben ik ook geschrokken van het staaltje, dat hij nu zelf vertoont. Hij komt — niet met een volksuitdrukking, maar met een tekst: de mens is aangenaam in wat hij heeft en niet in wat hij mist. Dat is een ietwat verminkt — laat ik maar zeggen: een wat heel erg vrij citaat van Paulus; we vinden het origineel in 2 Cor. 8:12. Daar staat: „zo is iemand aangenaam naar hetgeen hij heeft, niet naar hetgeen hij niet heeft“. Maar Paulus zei dat van kerkmensen. Indien de heer Scheps zou antwoorden: dat is mij bekend, maar Schilder was ook een kerkmens — dan zou ik hem willen herinneren aan het feit, dat Paulus dat woord niet zomaar van alle kerkmensen schreef, doch 't aan een conditie verbond: „Indien te voren de volvaardigheid des gemoeds daar is“. Is dat ook op Schilder toepasselijk? Dat mag Scheps niet zeggen, want hij volgde zijn Synode, die bij Schilder ONWIL constateerde en dus de afwezigheid van de als voorwaarde gestelde volvaardigheid des gemoeds.

Dus is ook dit zinnetje van de heer Scheps maar een vlot gelegenhedengebaar, en allermint geschikt om de auteur, die een dode herdenken wil, uit de verlegenheid te helpen. Dus blijft de vraag klemmen ook voor de redacteur van „Kerknieuws“: hoe denkt U over het vonnis over Schilder, dat U uw synode nasprak tot op de sterfdaag toe? De dood verzoent niets; en de volvaardigheid des gemoeds ontbrak bij Schilder: het was niet de kwestie, dat hij iets „miste“, maar dat hij, hoewel hebbende, onwillig was om te geven.

Neen, dan is me sympathieker de verzekering van prof. Herman Ridderbos, die ook in het gezicht van de Dood geen scheidslijnen verdoezelen wil, die tijdens het leven onoverkomelijk bleken. Als hij zich nu zelf daaraan onoverkomelijk had. Want ik geloof dat juist deze schrijver op een grandioze manier aan het verdoezelen was. Ik laat nu maar rusten, dat volgens hem de vrijgemaakten de mensen zijn, „die in de persoonlijkheid, het kerkelijk voorgaan, de theologische gerichtheid van deze leidsman het geheim hebben gezien van de reformatie van het leven en de vrijmaking der kerk en die daarvan met zo diepe aanhankelijkheid een trouw getuigenis hebben afgelegd bij zijn graf“. Zo staat het er heus. Ridderbos weet natuurlijk evengoed als ik, dat de vrijmaking niets te maken had met de persoonlijkheid etc. van Schilder. We maakten ons niet vrij om en tot Schilder, doch vrij van de binding aan leeruitspraken en tuchtmaatregelen waarvoor Ridderbos mee aansprakelijk is. Daarom vind ik dat zinnetje van diepe aanhankelijkheid en trouw zo venijnig, wegens het „daarvan“: er waren velen bij Schilders graf, en ze waren allemaal erg verdrietig; maar ze legden geen getuigenis af van hun aanhankelijkheid aan zijn persoon, of van hun trouw aan zijn theologische gerichtheid; ze treurden alleen maar om het heengaan van een broeder, die in zijn trouw aan belijdenis en kerkrecht zich allerdienaar had getoond om Jezus' wil.

Maar over iets anders wilde ik het hebben.

Ridderbos spreekt van diepere eenheid, die hij ondanks alles nog aanwezig acht, en die de onherroepelijkheid van dit sterven hem zo moeilijk maakt te aanvaarden. Diepere eenheid dus: dat moet wel betekenen: de scheuring was oppervlakkig; in een diepere laag gaat de breuk niet door. En misschien kan die diepere eenheid het nog eens winnen van de breuk aan de oppervlakte.

Ik zal het Ridderbos niet kwalijk nemen, als hij zich niet alles meer herinnert van wat hij vroeger over deze kwesties geschreven heeft. Toch had ik wel gewild, dat hij eens even had nagedacht. Want in '44 heette het — en dat stuk kwam uit zijn pen —, dat „de duurzame handhaving van de eenigheid der leer..... een zóo kostbaar patrimonium was, dat hiervoor wel met alle kracht gewaakt en gestreden moet worden“ (Acta 1942/3, 376).

In 1947 zei dezelfde man, dat de synodebesluiten gericht waren tegen de „factievorming“, en in 1949 dat ze zich keerden tegen het „absolutisme“. Dat was dus al drie keer iets anders. En daarom ben ik 'n beetje huiverig, als ik bij Schilders graf de verzekering hoor komen van deze zijde, dat „diepere banden beiden bonden“.

Temeer, omdat ik altijd secuur bewaard heb een brochure „Verbondscollectivisme“, geschreven door Dr H. N. Ridderbos. En uitgegeven door het „Comité van Voorlichting“, en op grote schaal verspreid nadat de Synode in een door Dr H. N. Ridderbos geredigeerd „herderlijk schrijven“, had gefulmineerd tegen de onkerkelijke actie van ons comité, dat zetelde in Voorburg.

Daarover wil ik het nu niet hebben, al moet ik eer-

lijk zeggen van Kamp grote schied Voorburg Maar in drukkelijk allerfunda ring heeft

Tot zov In het l 't ons bes lofprijzin Want schreef hij

In Juli op de ker 31 van de den aan de van gesch kerkeraad uitvoering opmerking onder leid kerkverba dat zij (de voort war stonden te maar de ge kerkers derlijk te pas daarn

Hoezeer 't gemis, eenzaamhe deze twee met de H voor Zijn

En dan overgeven om het: de Here b de grooth voorbijzie

Immers grote gavi

Want in trouw, za zinnigheid, in een doc kwestie te Zijn mate het ma u stemd om van geest wist wat schiep, he naar des Hem daar werda Zij haar weer scherpte v

Duartere ogen open gedreven, werda me lijden van sten tijde dere colleg aan bestu niemand t niet, maan tatiebunde En zoo vus gemeente gehad aan die de dis

Met de vast; ze v populair e wat stich kregen ves jaargang Zelf herin catechism Voto erbij niet zoo r had toch meer, ma ledereen t er aan, e geloof en tig werd, geloofde de Schrift preeken. 't het begon aantal sla kleiner; h triumfeerc

harten kent en
(3, p. 404).
erkelijk, dat die
zoend was? Dat
er binnen het
?

lód verzoent

is-redenaars en

un elgen tegen-

eens een blad-
t gesteld is met

el. Ik ben meer-

die hij verslaat

n van het staal-

— niet met een

st: de mens is

in wat hij mist.

Ik maar zeggen:

ulus; we vinden

at: „zo is iemand

lot naar hetgeen

van kerkmen-

woorden: dat is

kerkmens —

an het feit, dat

alle kerkmensen

bond: „Indien

noeds daar is”.

Dat mag Scheps

de, die bij Schil-

afwezigheid van

digheid des ge-

er Scheps maar

erminst geschikt

wil, uit de ver-

ag klemmen ook

”: hoe denkt U

at U uw synode

e dood verzoent

oeds ontbrak bij

hij iets „miste”.

villig was om

verzekering van

het gezicht van

den wil, die tij-

en. Als hij zich

Want ik geloof

hose manier aan

rusten, dat vol-

zijn, „die in de

an, de theologi-

het geheim heb-

het leven en de

iet zo diepe aan-

oben afgelegd bij

derbos weet na-

making niets te

ic. van Schilder.

t Schilder, doch

n en tuchtmaat-

aansprakelijk is.

pe aanhankelijk-

st „daarvan”: er

waren allemaal

etugenis af van

on, of van hun

eld; ze treurden

en broeder, die

recht zich aller

hebben.

heid, die hij on-

die de onherroe-

oelijk maakt te

at moet wel be-

l a k k i g; in

or. En misschien

winnen van de

men, als hij zich

ij vroeger over

had ik wel ge-

ht. Want in '44

zijn pen —, dat

nigheid der leer

was, dat hier-

gestreden moet

synodebesluiten

ag”, en in 1949

tisme”. Dat was

en ben ik 'n beetje

verzekering hoor

banden beiden

ewaard heb een

eschreven door

oor het „Comité

verspreid nadat

bos geredigeerd

rd tegen de on-

setelde in Voor-

al moet ik eer-

lijk zeggen, dat ik nooit begreep waarom het Comité van Kampen wel brochures van H. N. Ridderbos op grote schaal verspreiden mocht, en het comité van Voorburg niet die van S. Greijdanus.

Maar in die brochure lees ik (blz. 26): „De uitdrukkelijk opgeëschte vrijheid van bestrijding deze(r) allerfundamenteelste stukken der Verbondsoopenbaring heeft

Tot zover had Prof. Holwerda zijn artikel voltooid. In het licht van hetgeen hij hier neerschreef, worde 't ons bespaard, van de overkant vriendelijkheden en lofprijzing over hem te lezen.

Want ook hij werd geschorst en afgezet. Daarover schreef hij zelf:

In Juli '45 was de behandeling van de kwestie op de kerkeraad te Amersfoort zover gevorderd, dat 31 van de 60 leden verklaard hadden zich niet te binden aan de leernitspraken, noch aan de op grond daarvan geschiedde tuchthandelingen. 4 Juli werd dat een kerkeraadsbesluit, 6 Juli ging het over de wijze van uitvoering van dat besluit. Ik had nog maar een paar opmerkingen daarover gemaakt, toen de minderheid onder leiding van Ds Popma verklaarde, dat wij het kerkverband gebroken hadden, dat dat zonde was, dat zij (de 29) thans de wettige kerkeraad van Amersfoort waren, en dat er niet meer te praten viel. We stonden toen nog allemaal binnen het oude verband, maar de minderheid proclameerde zichzelf tot wettige kerkeraad, en zei de eerstkomende Zondag afzonderlijk te willen vergaderen. Toen verdwenen ze, en pas daarna viel het besluit tot vrijmaking. Ik sla

maar over welke beweringen die minderheid deed over wat er op de kerkeraad gebeurd was. Maar Zaterdag 14 Juli, 's avonds om 11 uur, vond ik een brief in de bus, waarbij me werd medegedeeld, dat ik met ingang van 11 Juli was afgezet, omdat ik scheurmakerij had gepleegd, afzonderlijke kerkdiensten had belegd; verder stond erin, dat ik evenals de 30 anderen als „trouw ambtsdrager in de gemeente van Christus niet meer geduld kon worden” en het eindigde op de gebruikelijke wijze met heilbiede en broedergroeten.

Afgezet door de classis op grond van artt. 79 en 80 K.O. Maar ik hoorde dat pas drie dagen later, want de classis had ons niet gehoord, niet vermaand, niet geschorst, zomaar pardoos afgezet op grond van een valse beschuldiging.

Voor een ieder is het na te lezen in „De Reformatie” van 29 Januari 1949. In hetzelfde nummer is te vinden de schandelijke behandeling, die de kerkeraad van Amersfoort ten deel viel van de kant van Synode-deputaten, November 1942.

Ook nu weer hoort men in de gebonden kerken „herenigings”-gerucht. Daarvan schreef onze overleden broeder: „Hereniging? Maar de kwesties worden al meer bedolven onder leugen. Je kunt soms tandenknersen, omdat je zoo machteloos staat tegenover de eenheidspropaganda, die de kwesties in het midden laat en ook begraaft als de hereniging maar wordt bevorderd.”

Wij vergeten niet: „het graf verzoent geen tegenstellingen, maar maakt ze alleen onherroepelijk”.

P. D.

Professor Holwerda, de Schriftverklaarder

Hoezeer ook 't hart geneigd is te blijven staan bij 't gemis, zich te verdiepen in het leed, de rouw in eenzaamheid door te maken — het geloof heeft in deze tweede ernstige beproeving, als de eerste maal, met de Here te doen, het ziet Zijn hand, het buigt voor Zijn beschikking, het vraagt naar Zijn wil.

En dan is het zeker ook Zijn wil, dat wij ons niet overgeven aan 't verdriet. Dat wij in onze treurnis om het: de Here heeft genomen, niet vergeten: de Here heeft eerst gegeven. Dat wij om het gemis de grootheid van de eens geschonken gaven niet voorbijzien.

Immers, dat was prof. Holwerda: een gave, een grote gave Gods aan Zijn kerken.

Want in deze éne gave schonk de Here er zo vele: trouw, zachtmoedigheid, eerlijkheid, wijsheid, scherpzinnigheid, discretie, helder oordeel, het vermogen om in een doolhof van gegevens ineens het hart van een kwestie te vinden. Zo had de Almachtige God, die Zijn materiaal niet, gelijk wij, moet vinden, maar het maakt, Benne Holwerda toegerust, en hem bestemd om te staan in deze decennia, een tijdperk van geestelijke en kerkelijke decadentie. De Here wist wat Hij deed toen Hij Holwerda schiep en herschiep, hem de begeerte gaf tot het ambt van Die-naar des Woords, en hem plaatste op de posten, door Hem daartoe uitgelezen: Hij wilde mede door Holwerda Zijn kerk uit haar ingezonkenheid opheffen, haar weer doen gevoelen de majesteit, de kracht en scherpte van Zijn getuigenis.

Daartoe wilde Hij eerst onze broeder zelf de ogen openen: Hij heeft hem naar de Schriften gedreven. Deze leer-gang en lei-weg heeft Holwerda met eigen woorden beschreven, na het overlijden van Prof. Greijdanus, aldus: „Als ik in dien eersten tijd (n.l. van zijn predikantschap) eens met andere collega's sprak, was het bijna overal hetzelfde: aan bestudeering van den grondtekst kwam bijna niemand toe, goede commentaren hadden de meesten niet, maar wel planken vol stichtelijke lectuur, mediatiebundels, jaargangen Oude Paden, preekseries. En zoo vulden ze hun preek veelal, en ze dienden hun gemeente trouw, maar ze hadden niet het voorrecht gehad aan de voeten van een groot exegeet te zitten, die de discipelen leerde zelf te exegetiseren.

Met de catechismusprediking zaten de meesten ook vast; ze waren aangewezen op E Voto, en gaven een populair exposé ervan, en knoopten daaraan veelal wat stichtelijke opmerkingen vast; en de mensen kregen veel onderscheidingen te pakken, want de eene jaargang verschilde niet wezenlijk van de andere. Zelf herinner ik me nog levendig den nood van de catechismusprediking dat eerste jaar. Natuurlijk E Voto erbij; knap misschien, en breed zeker: het was niet zoo moeilijk een preekboekje te vullen, maar ik had toch altijd weer het gevoel: dit is geen preeken meer, maar een populaire cursus in dogmatiek, voor iedereen toegankelijk; maar wat hebben die boeren er aan, en die arbeiders, voor hun opbouw in het geloof en de liefde? Tot het me bij Zondag 27 te gortig werd, want van Kuyper's theorieën over den doop geloofde ik geen woord. Toen ben ik maar resoluut de Schriftplaatsen gaan exegetiseren, en zoo gaan preeken. 'k Geloof, dat het vaak stuntelig ging, maar het begon tenminste wat op preeken te lijken, en het aantal slapers in den middagdienst werd zienderoogen kleiner; het Woord liet zijn heerschappij gelden, en triumpheerde over de vermoedheid van den oogst, en

hield de ogen open, waar de dogmatiek het niet had vermocht.”

Afkerig van elk systeem? O neen, zeker niet, althans niet het systeem als werk-methode, maar wel van het theologisch-dogmatisch systeem, van het stelsel, dat de levende waarheid Gods anatomiseert en de-strueert en in stukjes knipt en er een legkaart van maakt.

Hoe was men in die tijd ongemerkt van de Schrift afgegleiden! Hoe ging de scholastiek, die haar tekorten wel voelde, maar ze aanvulde door valse „stichtelijkheid” (o, mijne ziele!) om zo voor ware munt te worden opgenomen, al breder plaats opeisen, zonder aanstonds te worden ontdekt en ontmaskerd!

Doch laten we opnieuw Holwerda zelf horen, om te weten hoe hij zijn tijd en daarmee zijn taak zag.

„In heel die situatie zaten voor de kerk toch groote gevaren. De studie der Schrift zelf verwaarloosd, de dogmatische bezinning tot stilstand gekomen: in zulke omstandigheden krijgt het epigonisme de groote kans. Groote figuren, die de zaak op gang hadden kunnen brengen waren er in die jaren (begin der eeuw, vooral na de eerste wereldoorlog, P. D.) niet. Men ging in op wat door anderen gezegd was, beet zich vast in systeemjes en constructies en onderscheidingen, vereenzelvigde — onbewust misschien — dogmatiek al meer met dogma, en een bepaald schema met het geloof dat den heiligen is overgeleverd. Het gevaar der scholastiek met boven- en onschriftuurlijke bindingen was toen ontzaglijk groot; de heele situatie bracht het eenvoudig met zich mee.

Er waren in die jaren velen, die met de traditionele dogmatiek geen raad meer wisten. Ze konden daar niet mee werken in de gemeente. En het naloorgsche leven bracht ook toen een groote geestelijke ontwrichting; de tragiek was, dat ze, vastgelopen met de dogmatiek, die geen antwoord bood voor de vragen van dien tijd, de kracht niet hadden om van de dogmatiek terug te vallen op de Schrift, en dat er niemand was die ze leiding gaf op dien weg terug. Zoo ontwikkelde zich een strooming, die innerlijk vervreemd van de dogmatiek doch daarnaast ook zonder voldoende houvast aan het Woord, den uitweg zocht in de richting der psychologie. Men spreekt hier wel van dogmatisch indifferentisme, een naam die me onjuist schijnt. Ze waren niet indifferent, doch de dogmatiek liet hen in den steek, en ze lieten zich toen ook vervreemden van het dogma zelf; de confessionele trouw kwam in gevaar, en ze strandden eenvoudig in de problemen, omdat ze geen kans zagen die te benaderen vanuit de Schrift. Hier ligt m.i. de achtergrond van de crisis in 1926.”

Toen schonk de Here, zo vertelt Holwerda verder, aan Zijn kerken Greijdanus, die ook hem vormde, wiens exegese ontketende een nieuwe geest, wijl hij terugleidde naar de Schriften, en de studenten weer leerde preeken, die de dogmatiek, der verstening nabij, een nieuwe aansluiting gaf aan het levende Woord, die Schilders werk voor een goed deel mogelijk maakte heeft.

En toen de moeilijke jaren kwamen van 1942-'44 wisten Greijdanus' leerlingen, die de gehoorzaamheid niet losmaakten van de kennis, waar hun plaats was. Ze hadden het spelletje door. Met enkele Groninger collega's bezocht ik zomer 1945 Holwerda, die toen tijdelijk in Haren vertoefde. Hoe bedroefd was hij, hoe verontwaardigd, dat men binding durfde opleg-

(Zie vervolg pag. 260).

Prof. B. HOLWERDA †

Nog diep onder de indruk van de breuk, in onze kring door het heengaan van Prof. Schilder geslagen, worden we thans, slechts vijf en een halve week later, getroffen door het plotseling verscheiden van onze geliefde, hooggeachte broeder en collega Prof. Holwerda.

We staan verbijsterd.

Hoe zwaar treft deze tweede slag, waarop we in 't minst niet voorbereid waren!

Niets kon doen vermoeden, dat dit zou geschieden, dat de Here Prof. Holwerda uit zijn gezin, uit zijn arbeid voor de kerken, weg zou nemen. Hij had wel eens rust moeten nemen, wijl de sterke wil en de vurige ijver de maat van zijn krachten te boven gingen, maar dat lag voor ons besef al weer ver in 't verleden; juist de laatste tijd, eigenlijk voor 't eerst na het heengaan van Zusje verleden jaar, veerde hij weer op, en hij had op 20 April in Amersfoort voor de eerste maal na dit droef gebeuren, volgens zijn zeggen „ouderwets” mogen preeken.....

De laatste Aprijdag was er een candidaats-examen; vóór 't begon sprak hij over wat splerpijn tussen de schouderbladen en ook wat in de borst, enige moeilijkheid bij 't lopen, maar hij vertelde 't zo „en passant”, als een zaak van niet veel gewicht; toch rieden wij hem aan, spoedig de dokter te raadplegen: na hetgeen Prof. Schilder overkomen was, waren we „zunniger” op elkaar dan ooit.....

Het examen verliep heel normaal; elke hoogleraar vroeg zijn eigen vakken, Prof. Deddens bovendien Dogmatiek en Prof. Holwerda Ethiek, de beide vakken voorheen door Prof. Schilder gedoceerd — maar er was niet het minste teken dat dit Prof. Holwerda zwaar viel, of dat er iets met hem niet in orde zou zijn; rustig, weloverwogen volgde de ene vraag op de andere.

Na 't bevredigend verlopen onderzoek waren nog enkele zaken te behandelen; Prof. Holwerda, die het secretariaat waarnam, maakte als naar gewoonte daarvan aantekening. Niets, niets bizonders. Om drie uur waren we bijeengekomen, om half zeven scheidden we — een speels woordje, een blik, een handdruk..... de laatste!

De Here ging de dienst van hand en mond en hart van onze broeder hier beneden beëindigen.

Nog geen twee uur later had de Vader der Eeuwen hem overgezet in de algemene vergadering, in de gemeente der eerstgeborenen, die in de hemelen opgeschreven zijn; was hij gekomen tot de vele duizenden der engelen en de geesten der volmaakte rechtvaardigen, en tot de Middelaar des Nieuwen Testaments Jezus.

Wat een overgang!

Voor onze broeder uit het schemerduister plotseling, zonder ziekbed, zonder lijdensweg, in het stralende licht van het hemels paradijs. Ook voor hem onvermoed.

Hij was na 't examen thuisgekomen, had getogen, was toen begonnen aan een artikel voor „De Reformatie”, dat hij echter niet meer zou voltooien. Hij liep naar beneden om zijn vrouw te zeggen, dat hij naar bed ging, wijl hij zich wat onwel gevoelde. Ze vroeg hem, of ze ook de dokter op zou bellen, wat hij toestond (meer niet, hij achtte 't voor zichzelf blijkbaar nog niet eens noodzakelijk). Toen Mevrouw aanstonds daarna weer boven kwam lag hij te bed, maar ze kwam bij zijn sterfbed: nog één zucht hoorde ze, toen was het gedaan.

O, dat de Here, de God aller vertroosting, die ons vertroost in al onze verdrukking, onze zuster, Mevrouw Holwerda, met haar kinderen, moge ondersteunen en helpen, dat Hij haar ten licht moge zijn in deze duistere, smartelijke weg!

Hoe ondoorgrondelijk zijn Gods beschikkingen!

Ons getal is in nog geen zes weken van vijf op drie verminderd. En de uitnemendsten nam de Here van ons weg.

Wie kan deze donder van Gods mogendheden verstaan? We staan als verpletterd. Here, gaat Gij Uw gené vergeten, nooit meer van ontferming weten? Hebt Gij Uw barmhartigheeden door Uw gramschap afgesneen? Zult Ge ons niet weer levend maken, opdat Uw volk zich in U verblijde? Toon ons Uw goedertierenheid, Here, en geef ons Uw hell!

Keren we ons tot Hem, die slaat.

God zegt: Wentel Uw weg op Mij, de Here; vertrouw op Mij, Ik zal het maken. En de Schrift leert: dan maakt Hij het goed, Hij maakt het best, Hij maakt het boven bidden en boven denken.

Broeders, wilt de familie Schilder, de familie Holwerda, wilt hoogleraren, lectoren en studenten in uw gebeden gedenken. God verhoor, en helpe ons!

Het College van hoogleraren:

P. DEDDENS, C. VEENHOF, H. J. JAGER.